

کنگره کتاب و کتابخانه در تمدن اسلامی (۲۱-۲۳ شهریور: مشهد)

محمد فرحزاد

اولین کنگره کتاب و کتابخانه در تمدن اسلامی با هدف تبیین جایگاه کتاب و کتابخانه در اسلام و بررسی سهم مسلمانان در شکوفایی تمدن بشری در روزهای ۲۱ تا ۲۳ شهریورماه ۱۳۷۴ در مشهد برگزار شد. این کنگره بنا بر اعلام‌های قبلی بنیاد پژوهش‌های اسلامی قرار بود در شهریور ماه ۱۳۷۳ و پس از آن در آغاز سال ۱۳۷۴ برگزار شود که با حدود یکسال تأخیر از برنامه پیشین تشکیل می‌شد.

گردهمایی عظیمی این چنین نیاز به برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاری مناسبی از طرف برگزارکنندگان کنگره را در پی می‌داشت، تا هر چه باشکوه‌تر و پر بارتر از جلسات استفاده شود و تبادل علمی سالمی میان متخصصان و دست‌اندرکاران کتاب و کتابخانه برقرار گردد. بالاخره این کنگره با چنین تدابیری در روز سه‌شنبه ۲۱ شهریور ۱۳۷۴ در سالن کنفرانس کتابخانه مرکزی و مرکز اسناد آستان قدس رضوی آغاز به کار کرد.

در آغاز پیام رهبر معظم انقلاب اسلامی برای همگانی کردن کتاب و کتابخوانی در ایران قرائت شد. سپس گزارش اجمالی از مقاله‌های رسیده به دبیرخانه کنگره از طرف حجة الاسلام علی اکبر الهی خراسانی دبیر و سرپرست بنیاد پژوهش‌های اسلامی بیان گردید. آنگاه مقاله‌های ارائه شده به کنگره که به شش موضوع تاریخچه و معرفی کتابخانه‌ها، نسخه‌شناسی و فهرست‌نگاری (مسائل کتاب‌آرایی قدیم و جدید)، شیوه‌های رده‌بندی، حفاظت و نگهداری کتب و اسناد (ایزار نگارش)، مسائل کتابداری نوین، کتاب و کتاب‌نگاری تقسیم شده بود، به این ترتیب در جلسات عمومی کنگره خوانده شد.

اولین روز: "طبقه‌بندی و موضوع‌بندی در علوم اسلامی" / عباسعلی عمید زنجانی؛ "کتاب و کتابخانه از دیدگاه تاریخی در تمدن اسلامی" / ذبیح‌الله صفا؛ "این ندیم صاحب الفهرست و

خاندان او / محمد واعظزاده خراسانی.

همچنین در این روز سه کمیسیون تخصصی در زمینه تاریخیچه و معرفی کتابخانه‌ها، نسخه‌شناسی و فهرست‌نگاری (کتاب‌آرایی قدیم و جدید)، و شیوه‌های رده‌بندی در سالنهای مجزا تشکیل شد و پاره‌ای از مقاله‌های رسیده بنابر تنظیم رئیس جلسات مورد بحث و بررسی قرار گرفت.

دومین روز: مشکلات محققان و اساتید برای دستیابی به نسخ خطی / احمد حسینی اشکوری؛ خلاصه و مجملی از چگونگی پیدایش کتاب و کتابخانه در ایران / علی اکبر ولایتی؛ «إعلام الوری و منابع آن با تأکید بر کتاب مغازی ابان بن عثمان احمر» / رسول جمع‌ریان؛ «گزارشی از کتابخانه عمومی آیت‌الله مرعشی نجفی و کتابخانه بنیاد دائره‌المعارف بزرگ اسلامی» / علی رفیعی علامرو دشتی؛ «طرح فهرست مشترک نسخ خطی ایران» / احمد مسجد جامعی؛ «مسائل و مشکلات مربوط به دسترسی نسخ خطی موجود در کتابخانه‌های کشور» / رضا استادی؛ «گزارش فعالیتهای انجمن انجمن نسخ خطی آکادمی علوم تاجیکستان» / جوهره بیک نذری. همچنین در این روز به ادامه بحث پیرامون مقاله‌های ارائه شده به کمیسیونهای روز قبل و نیز کمیسیونهای حفاظت و نگهداری کتب و اسناد (ابزار نگارش)، مسائل کتابداری نوین، کتاب و کتاب‌نگاری پرداخته شد.

سومین روز: «پیشینه تاریخی تدوین فهرست نسخ خطی در ایران» / کاظم مدیر شانه‌چی؛ «ضرورت تشکیل شبکه اطلاع‌رسانی معارف اسلامی در ایران» / عباس حرّی؛ «ده نکته راجع به فهرست‌نگاری و نسخه‌های خطی کتابخانه‌ها و صیانت آنها» / محمد باقر حجتی؛ «زبان و ادب فارسی در پاکستان» / محمد اکرم اکرمشاه؛ «کتابت حدیث در عصر پیامبر (ص)» / محمد علی مهدوی راد؛ «تاریخچه تدوین دائره‌المعارفهای عمومی» / محمد حسین تیراثیان.

پس از آن بیانیه پایانی کنگره کتاب و کتابخانه در تمدن اسلامی با پیشنهادها و توصیه‌های ذیل ارائه شد.

ماده اول - ایجاد مرکزی به منظور عهده‌داری تمامی مسائل مربوط به امور کتاب، کتابخانه و اطلاع‌رسانی در جهان اسلام، که اهم وظایف آن به شرح ذیل است:

الف. تألیف و تدوین. ۱) شناسایی و تدوین فهرست تمامی نسخ خطی فهرست نشده؛ ۲) تکمیل و هماهنگ‌سازی فهرستهای چاپ شده موجود؛ ۳) تدوین فهرست جامع نسخ خطی و تهیه نرم‌افزار مناسب به سه زبان فارسی، عربی و انگلیسی؛ ۴) تدوین و تکمیل فهرست کتب چاپی اسلامی؛ ۵) تدوین تاریخ کتابخانه‌های اسلامی به ترتیب ادوار تاریخی؛ ۶) تدوین تاریخ علم و نقش اسلام و دانشمندان مسلمان در پیشرفت علوم و رابطه آن با کتاب؛ ۷) تدوین اصطلاحنامه جامع علوم اسلامی.

ب. حفاظت و نگهداری. ۱) کوشش در حفاظت از کلیهٔ نسخ خطی با توجه به استانداردهای بین‌المللی، با بهره‌گیری از تکنولوژی پیشرفته و تکمیل فنون نگهداری.

ج. جمع‌آوری. ۱) کوشش در جمع‌آوری نسخه‌های خطی از کتابخانه‌های شخصی؛ ۲) تهیهٔ میکروفیلم از نسخه‌های خطی موجود در مرکز و کتابخانه‌های عمومی و شخصی فاقد امکانات؛ ۳) تشویق صاحبان کتابخانه‌های شخصی به اهدای نسخه‌های خطی خود به مرکز؛ ۴) تلاش در انتقال نسخه‌های نفیس خطی از کتابخانه‌های فاقد امکانات به بخشی ویژه در کتابخانه‌های معتبر.

د. حمایت و پشتیبانی. ۱) حمایت از محققان، مصححان و کتابداران و اعطای تسهیلات به آنان برای دست‌یافتن به نسخه‌های خطی؛ ۲) تسریع در ارائه خدمات مورد تقاضای محققان و مصححان از سوی کتابخانه‌ها.

ه. رده‌بندی. ۱) تکمیل و تصحیح شیوه‌های رده‌بندی کتب و موضوع‌بندی علوم اسلامی.
مادهٔ دوم - دعوت از کتابخانه‌های اسلامی به انجام امور مذکور در مادهٔ اول و هماهنگی با مرکز یاد شده.

مادهٔ سوم - دعوت از مسئولان فرهنگی جهان اسلام برای ایجاد تسهیلات لازم به منظور غنی‌تر ساختن کتابخانه‌های اسلامی، بدون در نظر گرفتن اختلافات فکری و فرقه‌ای.

مادهٔ چهارم - شرکت کنندگان در کنگره ضمن تشکر از مقام معظم رهبری، از معظم‌له تقاضا دارند که او امر لازم را برای تحقیق مواد این بیانیه، به هر نحو که مقتضی می‌دانند، صادر فرمایند. در حاشیهٔ این گردهمایی نمایشگاهی به همت بنیاد پژوهش‌های اسلامی و خانهٔ کتاب جمهوری اسلامی ایران برگزار شد. این نمایشگاه شامل چهار موضوع ذیل بود.

۱. کتابها، رساله‌ها، و مقاله‌هایی که پیرامون زندگانی امام رضا (ع) نگاشته شده به دو بخش تقسیم می‌شود: الف) کتابهایی که به طور مستقل دربارهٔ حضرت رضا (ع) تألیف شده است؛ ب) کتابهایی که بخشی از آنها به احوال و آثار آن حضرت اختصاص دارد.

۲. کتابها، مقاله‌ها، و رساله‌های دانشگاهی پیرامون تاریخ مشهد که حدود ۲۰۰ عنوان کتاب و مقاله را دربر می‌گیرد. این کتب و مقاله‌ها بیشتر دربارهٔ تاریخ آستان قدس رضوی، آثار جغرافیایی و باستانی و مزارات مشهد و یا شرح احوال علمای مشهد و خراسان است.

۳. ابزار کتابت، کتاب‌آرایی، صحافی و تجلید، انواع جلدها و کاغذهای آفت‌زده، و وسایل مربوط به آفت‌زدایی.

۴. فهرستهای نسخ خطی اسلامی در کتابخانه‌های جهان، کتابشناسی کتابهای چاپی مربوط به ایران و اسلام، و فهرست مقاله‌ها و مجله‌ها. این مجموعه به زبانهای فارسی، عربی، انگلیسی، فرانسوی، آلمانی، ترکی، سوئدی، ایتالیایی، و... فراهم آمده بود. ■